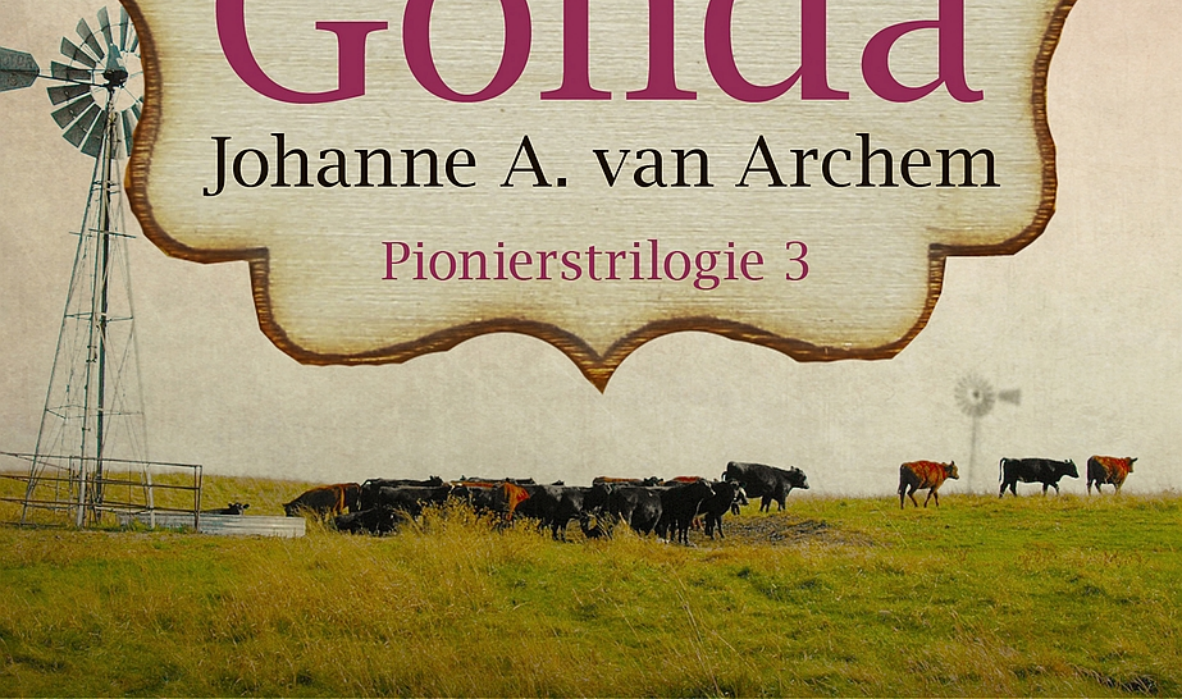

Het geheim
van
Gonda

Johanne A. van Archem

Pionierstrilogie 3

Johanne A. van Archem

*Het geheim
van Gonda*

Pionierstrilogie deel 3

Z&K

Uitgeverij Zomer & Keuning

Janna Bolks bedacht dat haar leven het laatste jaar behoorlijk veranderd was. En niet ten goede, voegde ze er dan meteen zorgelijk achteraan. Ze had altijd in een goede buurt gewoond. Nette mensen, niets op aan te merken. Maar dat was allemaal veranderd.

Het was begonnen met de emigratie van haar burens, waar ze jaren naast haar gewoond. Harmine en Dieks Stegeman waren naar Canada gegaan samen met hun twee dochters Grada en Minke.

Dat had Janna niet aangestaan, bij lange na niet. Wat hadden die ouwe mensen nu in Canada te zoeken? Ze dienden verstandiger te zijn. Dat had ze hen ook gezegd, maar werd er naar goede raad geluisterd? Natuurlijk niet.

Haar jongste zoon Jan kwam daardoor zonder werk te zitten. Hij had wel geprobeerd om in de voetsporen van de buurman nog wat turf te steken in de omgeving, maar die verveners waren allemaal hetzelfde. Het moest allemaal gisteren klaar als ze vandaag kwamen vragen.

Die opdrachtgevers hadden van meet af aan een vergelijk getrokken tussen Dieks en Jan. Dieks was alles en Jan was niks, daar kwam het op neer. Jan zou lui zijn, afspraken niet nakomen, slechte turf afleveren. Nou, Janna had Vieleers, die ouwe duitendief nog een keer goed de waarheid verteld toen die man durfde te beweren dat haar Jan liever lui dan moe was.

Jan zat ondertussen al een half jaar aan de tafel en bracht geen cent in. En Janna had het niet breed. Ze had al een paar keer gezegd dat Jan eens moest gaan vragen bij de textielfabriek, maar dat wilde hij niet. De fabriek was hem te min.

Nee, ze kon het nog steeds niet waarden dat Dieks haar Jan zo in de steek had gelaten. Het had allemaal zo mooi kunnen zijn en een paar jaar geleden had Janna dat ook gehoopt en ze had er genoeg achteraan gelopen. Als Minke, die bazige dochter van Dieks nou eens leerde wat in te binden dan had Jan met haar kunnen trouwen en dan had hij de zaak van Dieks kunnen overnemen. Dan hadden ze samen nog jaren in het veen kun-

nen werken, Dieks en hij. Maar nee, ze moesten zo hoognodig naar Canada...

Wie had toch ooit kunnen denken dat Minke in het verre Canada zou trouwen met Hermen Kromhof? Dat Dieks en Harmine dat goed vonden.

Nou, over die Kromhof kon Janna het nodige vertellen. Niet dat ze dat deed, ze hield niet van roddelen, maar Hermen Kromhof...

Anderhalf jaar geleden was hij amper aan de politie ontsnapt toen er een lijk in het veen was gevonden. Ja, dat van zijn vader, die al jaren geleden verdwenen was. Iedereen mocht beweren, die dure dokters uit de grote stad voorop, dat het gevonden lichaam van een oude soldaat uit de tijd van Napoleon was, maar Janna was er niet van overtuigd. Maar dat kon je in dit dorp beter niet hardop zeggen.

Die heren hielden Hermen allemaal de hand boven het hoofd, de veldwachter en meester de Wit voorop. Die zeiden dat ze de bewijzen hadden dat Hermens vader was overleden in een gesticht in Duitsland. Kom nou, en dat geloofde je zeker. Hoe kwam die man in Duitsland? Daar moest je de grens voor over!

Als de vraag kwam waarom al die hoge heren een gewone arbeider als Hermen Kromhof uit het bos van de fabrikant de hand boven het hoofd hielden, kneept Janna de lippen op elkaar. Daar kon ze alles niet van zeggen, zei ze dan, maar ze wist het wel.

Janna wist wat er gezegd kon worden en wat niet. Voor Hermen Kromhof en zijn zuster Johanna was het maar goed dat ze vertrokken waren naar Canada. Niemand zou hen hier missen.

Behalve dat Jan maar aan de tafel bleef zitten en haar de oren van het hoofd at – ze kon zien dat hij het laatste jaar veel dikker was geworden – had ze nu ook gehoord dat haar oudste dochter Trui zwaar in de problemen zat. Die wilde weg van haar man, had ze aangekondigd, die vent zoop als een ketter. Er bleef niets over van het loon dat hij meebracht van de fabriek. Dat was niet juist, vond Janna, haar schoonzoon had

verplichtingen aan zijn gezin. Maar Trui hoefde daarom de boel niet in de steek te laten...

Ze kon beter kijken naar andere vrouwen, die in dezelfde omstandigheden verkeerden.

„Je bent getrouwd,” had Janna gezegd. „Je kunt niet weglopen. Waar wil je naar toe?”

Trui dacht aan haar moeder, daar had Janna weinig trek in. Je zou de burens horen. Janna had nogal wat commentaar gehad op Grada Lensink, die een kleine twee jaar geleden weer introk bij Harmine en Dieks.

Die burens waren niet geneigd ook maar iets te vergeten dat Janna ooit had gezegd. Ze wreven het haar zo weer onder de neus en daar had Janna geen zin in.

Grada Lensink, dacht ze woedend. Daarom waren Dieks en Harmine vertrokken naar Canada.

Nee, je maakte Janna niks wijs, Janna wist hoe de wereld in elkaar stak.

Ze waren alweer ruim een jaar weg. Er waren andere burens gekomen. Die nieuwe buurvrouw was een akelig vrouwmens; dat had Janna meteen doorgehad. Harmine was ook niet op haar mondje gevallen, maar dit mens. Ze kwam ergens uit Drenthe, er woonden veel van die lui in hun oude dorp, waar het altijd goed toeven was geweest. Een grote mond dat dat mens had. Janna ging er geen koffie meer drinken, ze keek wel uit.

Ze had heimwee naar vroeger, toen was het allemaal veel beter. Harmine kon ook wel eens bokkig doen, maar daar was Janna wel aan gewend. Aan die nieuwe buurvrouw wende ze nooit.

In een van de eerste brieven uit Canada had gestaan dat Minke was getrouwd, nou dat huwelijk duurde ook niet lang. Dat wist Janna wel zeker. Wie hield het nou met die helleveeg uit, dat kon zelfs Hermen Kromhof niet, die stroeve hond.

„En jouw Jan dan?” had iemand geniepig gevraagd. „Je wilde hem toch zo graag bij Dieks in de familie schuiven?”

Janna had die vrouw even goed strak aangekeken. Daar had je het weer. Je sprak een keer vertrouwelijk met zo iemand en

ze droegen je de woorden na.

Vorige week was er een brief gekomen bij Harmines zuster, die woonde sinds kort een paar huizen verderop. Daar stond in dat er bij Minke een jonge zoon was geboren. Alles was goed gegaan en ze waren heel blij mee, zei Hendrika vergenoegd.

Het ging de familie daar goed. Ze hadden wel wat narigheid gehad in het begin. Ze moesten nogal wennen aan het klimaat, het was toch wel anders dan in Nederland. Koude winters en hete zomers, maar ze waren meer dan tevreden daarginds. Dieks verdiende goed zijn brood en Hermen ook. Grada werkte daar als baker. Jawel, toe maar, had Janna gedacht. Die lui daar hechten niet meer aan normen en waarden, zoals hier. Anders had Grada toch nooit als baker kunnen werken.

Johanna Kromhof, de zuster van Hermen was ook al getrouwd. Nou, de kerels lagen daar blijkbaar voor het oprapen en stelden niet veel eisen. Johanna had nota bene een dominee meegekregen, hoe was het mogelijk? Janna geloofde dat allemaal niet. Enige trots en verwaandheid waren Johanna Kromhof nooit vreemd geweest. De waarheid zou wel een tikje anders liggen, want wie zou die verhalen controleren?

Aan de andere kant, Johanna had hier ook al een klerk van de fabriek aan het handje gehad. Dat was weldra voorbij, maar Janna had toen al gedacht dat die meid niet zo'n verbeelding hoefde te hebben. Ze moest niet vergeten van wie ze er eentje was: van die zuiplap Gerrit Kromhof, die al jaren geleden verdwenen was.

Maar goed, Johanna was ook getrouwd en niet met die Johan ten Brinke, de zoon van Gerardus. Dat was nog een verre neef van Janna's overleden man. Ze gingen amper met elkaar om. Gerardus en de vrouw zeiden amper goedendag in die tijd dat Gerardus nog niet geemigreerd was. Janna moest niets hebben van die vrouw van Gerardus. Dat was er een van vreemd volk geweest, ze kwam hier met haar ouders jaren geleden van de Veluwe of zoiets.

Toen Gerardus met vrouw en kinderen voor de oorlog al vertrok naar Canada, had ze nooit weer aan die mensen gedacht. Als het aan Johan had gelegen had hij Johanna Kromhof des-

tijds mee genomen. Daar had Gonda, zijn moeder een stokje voor gestoken en terecht. Dat wilde Janna best toegeven. Dat hoorde toch ook niet. En wat had Hendrika, de zuster van Harmine een tijd geleden verteld? Gonda ten Brinke zat in een gekkenhuis daarginds in Canada.

Hoe kon dat dan? Het was toch altijd een keurige vrouw hier geweest. Niets op aan te merken, goed voor de huishouding, goed de hand op de knip, een vreemde ja, verbeelding, ja, maar verder.

Hendrika wist het ook niet precies, maar er was iets wat niet in orde was met die vrouw, had ze gezegd. Waarschijnlijk al vroeg een beetje seniel aan het worden. Ze had rare dingen uitgespookt, wilde brand stichten en meer van die akelige zaken.

Nee, als Janna zo het laatste jaar overzag was er niet veel om plezier van te hebben. Het was niet leuker geworden in dit dorp.

Het was begonnen toen Grada Lensink ineens haar intrek bij Harmine en Dieks nam. Ze was al jaren getrouwd met een man, die niet goed bekend stond. Ze was genoeg gewaarschuwd om niet te trouwen, maar ja, wie luisterde er nou naar goede raad?

Grada zou geregeld mishandeld zijn door hem. Nou, daar had Janna nooit iets van gezien en ze kwam geregeld bij Harmine en Dieks over de vloer.

Ze liep naar binnen en keek met bijna boze ogen naar de jongeman, die lusteloos in een stoel hing. „Nou, wat zei de aan-nemer?” vroeg ze kort.

„Geen volk nodig,” kwam het onverschillig.

Ze kneep haar lippen op elkaar. Wat moest ze nou met Jan? Dieks had er goed de wind onder, maar het leek wel alsof Jan niks meer wilde sinds Dieks weg was.

„Ik sprak Hendrika Winters nog,” zei ze toen. „Minke heeft een jonge zoon in Canada.”

Er kwam geen reactie.

„Grada is bezig met de echtscheiding daarginds,” zei ze toen. „Dat schreef Harmine ook nog.” Ze draaide zich om en keek door het raam naar buiten. „Dat zal Nieks Lensink niet

prettig vinden, die hoopt altijd nog dat Grada terugkomt.”

„Ze kan niet scheiden, dat kon ze hier ook niet,” kwam het nors.

„Het is een ander land en daar zijn andere wetten,” knikte Janna. „Men zegt dat scheiden in Amerika een fluitje van een cent is.”

Jan haalde de schouders op en vroeg om wat eten. Hij kon altijd wel eten, dat kon hij vroeger ook, maar toen werkte hij er tenminste nog voor in het veen.

Janna overwoog even om zijn verzoek te negeren, maar toen liep ze naar de tafel en sneed een boterham af. „Met een plak kaas,” gebod Jan.

Janna keek op met een onheilspellende blik. „Nou moet je eens even goed luisteren, jongeman. Er bestaat een werkwoord dat zegt: wie niet werkt zal ook niet eten. Je werkt niet en je eet me de oren van het hoofd. En dan midden op de dag een boterham met kaas? Wie denk je wel dat je bent: de zoon van een textielabrikant?”

Jan bond meteen in. Hij kende zijn moeder. Hij deed toch zijn best om werk te vinden, alleen, hij wilde de fabriek niet in. Daar had zijn moeder hem vijf jaar geleden zelf uitgehaald omdat het zo stoffig was in die zalen en nou wilde ze hem er wel weer naar toe schoppen. Het was niet eerlijk. Sinds Dieks naar Canada was gegaan was er niets meer in het veen te doen.

Die verveners wilden alles meteen klaar hebben. En inhalig dat ze waren.

Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat moest hij in het veen ploeteren en nog waren ze niet tevreden.

Hij had ook vaak genoeg bemerkt dat Dieks soms wel iets had van een slavendrijver. Die ging het ook niet te gauw te snel.

Maar hij had Dieks altijd goed voortgeholpen en nu zat hij werkloos thuis. Minke had hij ook niet gekregen en hij had er vaak met Dieks over gehad. Het had allemaal zo mooi kunnen zijn. Nou was ze getrouwd met die Hermen Kromhof en zat aan de andere kant van de wereld.

En Jan zat nog steeds bij zijn moeder aan de tafel.

Grada ging scheiden. Nou, dat lukte haar toch niet. Dacht moeder nou werkelijk dat die wetten zoveel anders waren in Canada dan hier? Moe was ongedurig, dat begreep Jan wel.

Trui, zijn zuster zat in een nare situatie. Haar man dronk behoorlijk, maar hij was nog oneerlijk ook. Ze hadden hem op diefstal betrapt en de politie was er aan te pas gekomen.

Jan had al gezegd tegen zijn moeder: „Wij kennen haar niet meer, moeder.”

Maar zijn moeder had meteen gezegd dat Trui haar dochter bleef, ondanks alles. Toen hij had opgemerkt dat Trui misschien ook voor de deur zou staan net als Grada van Dieks een tijd geleden, had zijn moeder hem stomverbaasd aan gezien. Trui was toch niet te vergelijken met Grada van Dieks Stegeman?

Grada kende haar plaats niet. Trui zat met de narigheid van een man, die niet eerlijk was, dat lag heel anders.

„Nou, die Nieks Lensink is ook niet al te eerlijk,” had Jan gesputterd. „Die heeft ook al vastgezet en ze sluiten je niet op als er niets aan de hand is. Zelfs Hermen Kromhof kon vrij rondlopen, terwijl hij toch...” Jan stokte. Dat kon hij niet hardop zeggen. Veldwachter Willemsen was niet gemakkelijk als hij dergelijke praat vernam, wisten ze te vertellen in het dorp.

De bewijzen waren overduidelijk, had hij gezegd, zelfs de dominee had het verkondigd van de kansel af. Gerrit Kromhof was overleden in 1914, in het begin van de oorlog in Rheine in Duitsland in een gesticht voor oude mensen, die seniel waren geworden. En als de dominee het openlijk zei. Dominee zou toch niet liegen.

Janna gooide het brood in de broodtrommel in de diepe voorraadkast. Ze was boos op iedereen, op Jan, die maar bleef rondlummelen, op Dieks en Harmine, die er tussenuit waren geknepen naar Canada. En ook op Trui, haar dochter, die getrouwd was met een vent, die dronk en lange vingers had.

Nee, het leven was de laatste twee jaar niet plezierig meer, daar was Janna van overtuigd.

Grada Stegeman, zoals ze zich hier in dit land noemde en niet Grada Lensink, zoals ze allemaal in het verre Nederland zeiden, stond op en lachte. Ze kon weer lachen bij een bevalling, dat had ze de eerste tijd in Canada niet gekund, dacht ze. Meestal had ze een lichte triestheid gevoeld door de wetenschap dat zij nooit de kraamvrouw zou worden, alleen maar de hulp. Maar daar was ze nu overheen. Het leven was nu goed voor haar en ze moest tevreden zijn met wat ze had.

In haar armen had ze een stapel vuile doeken, die ze wilde verbranden in de grote kachel in de kleine kamer.

Alles was goed gegaan. Een vlotte bevalling, een stralend schreeuwend kind, gezond en gereed om op te groeien. De kraamvrouw lachte moe mee, maar in haar ogen lag de glans. De pijn en de narigheid van de bevalling zouden binnen een dag vergeten zijn.

Grada had de doeken opgerold, de vrouw gewassen, het kind verschoond en bij de moeder gelegd. Nu wilde ze de doeken in de kachel stoppen op uitdrukkelijk bevel van de dokter en daarna ging ze koffie zetten. Dat hadden ze wel verdiend, vond ze.

Zelfs de dokter wachtte nog even op een mok koffie.

„Hoe moet het heten?” vroeg hij in zijn knauwende engels en de vrouw antwoordde even snel: „Naar mijn moeder, Gertrud.”

Grada liep naar de kachel. Het was zomer, hoog zomer, begin juni en het was heet, zelfs de wind blies warme lucht. Daar was ze nog lang niet aan gewend, dacht ze met een lichte pijn in haar hart. Vroeger in Nederland kon het in juni zulk heerlijk weer zijn, de bloesem was al van de boom en de jonge vruchten begonnen te groeien, de weidebloemen waren al weggemaaid samen met het gras. Het frisse groen van de lente werd al donkerder. De bomen gaven al flinke schaduw en alles was zo groen.

Dat was hier allemaal anders. Lente kenden ze amper. Het was vaak ineens zomer. Je kon bijna ruiken dat het weer zou

omslaan.

Ze glimlachte toen ze aan haar ouders dacht. Vader Dieks zou op de houtzagerij werken, moeder Harmine zat vast aard-appelen te schillen op de veranda.

Minke... Ach Minke met haar pasgeboren zoon. Ze waren er zo onwijs blij mee, zij en Hermen. Het kind kwam precies op de dag dat ze een jaar getrouwd waren. Het was nu alweer bijna twee maanden.

Hermen die het kind vlak na de geboorte in zijn armen had en met tranen in de ogen had verklaard dat hij zou zorgen dat dit kind anders over zijn vader zou praten dan hij over de zijne.

Dieks had gezegd dat hij daar geen moment aan twijfelde. Hermen werkte hard voor zijn gezin bij het spoor. Hij bracht een goed loon thuis in een loonzakje dat nog niet eens open was geweest. Hij legde het op tafel en bemoeide zich verder niet met de centen.

Het was bij Minke ook in goede handen, dat wist hij wel. Ze hadden in dit jaar al een stuk bij aan hun huis laten bouwen en ze werkten nu voor een stenen ombouw, had Minke gezegd.

Grada zuchtte en kwam terug naar de tafel met een blad vol kommen. Allemaal toekomstplannen. Alleen, zij had zo weinig om toekomstdromen over te hebben. Voor haar geen echtgenoot en geen kinderen, niet hard aanpakken voor een mooi huis of een grotere lap grond.

Het was allemaal zo ver verwijderd van haar bestaan op dit moment en ze wilde ook niet vooruitkijken. Een dag was ver genoeg en vandaag was het een goede dag.

De vader was binnengekomen en zat verrukt naar het nieuwe kind te kijken.

Vaders hoorden niet bij de bevalling, was de stelregel van de dokter en van iedereen trouwens.

Het zou nog druk worden: burens, tantes, ooms en verdere familie. De ouders leefden helaas niet meer, van geen van beide. Het kind moest opgroeien zonder grootouders.

„Ik blijf nog even, dan ga ik naar huis,“ zei ze opgewekt. „Ik kom morgen wel terug. Ik laat de instructies achter...“

Een kwartier later was de dokter weg en Grada volgde hem weldra. Het was nog een eindje lopen en ze liep graag.

Het zou snel donker zijn en vader Dieks vond het maar niks dat gesjouw bij nacht en ontij langs de straat.

Sinds Johanna vorig jaar in die ijsmist was verdwenen, werd vader Dieks zelfs een beetje bang als Grada niet op tijd thuis was.

Grada's gezicht betrok iets. Ze hadden wekenlang gedacht dat Johanna niet helemaal in orde was. Ze kreeg akelige dreigbrieven en men dacht dat ze daardoor helemaal van slag was. Ze beweerde dat iemand om hulp geroepen had in die ijskoude mist en niemand geloofde haar, alleen Minke. Dat diende gezegd, Minke en Johanna waren vriendinnen, echte vriendinnen, zelfs nu ze schoonzusters waren.

Maar Johanna had gelijk gehad. Ze was niet gek aan het worden, al had ze veel last van heimwee.

Vrouw ten Brinke, die nu in Lethbridge in een gesticht zat, stond haar bijna letterlijk naar het leven. Wat had die vrouw bezield? Ze was zo bang dat haar zoon Johan met Johanna zou trouwen. Johan moest bij haar blijven, hij was de jongste van de kinderen en hij was nog niet getrouwd. De andere kinderen waren ondanks haar tegenwerking wel getrouwd, behalve Roelof, die had een slechte levenswandel en telde niet meer mee.

Johanna wist al vanaf de dag dat ze in Canada kwam dat ze niet met Johan ten Brinke zou trouwen. Er was immers iemand anders in haar leven gekomen, maar die was onbereikbaar, meende ze. Misschien was het allemaal nog wel goed gegaan tussen haar en Johan, als hij aan het station had gestaan toen de familie aankwam. Maar hij was er niet. Hij had haar laten vallen als een baksteen, zo voelde ze het. En als Johanna dat gevoel had, kon je wel inpakken, dan was het voorbij. Dan was er niet meer te praten en dat bleek ook.

Toen het eindelijk tot hem door was gedrongen dat die ene daad, dat ene gebaar van niet verschijnen bij het station, alles had veranderd, was hij vertrokken. Hij had zijn oude werk van

koeiendrijver weer opgepakt. Zo nu en dan dook hij gedurende een paar weken op. Hij was nu op drijfjacht gegaan met een grote kudde koeien, ver weg naar Amerika. De koeien moesten soms door de sneeuw waden, zo winters was het nog toen Johan vertrok.

Roelof zat eenzaam in zijn woning nu ook zijn moeder weg was. Hij had weinig contacten met zijn burens. Tja, een veroordeelde dief bleef zo vaak een dief.

Johanna was enkele weken geleden getrouwd met haar Emiel, hulpprediker Emiel Boersema. De man was minder onbereikbaar gebleken dan ze gedacht had. Een stralende bruid en een intens gelukkige bruidegom waren in de kerk verschenen om hun huwelijk in te laten zegenen.

Grada had gehuild. Ze kon er niets aan doen, de herinneringen aan haar eigen ongelukkige huwelijk werden te sterk.

Zij was geen stralende bruid geweest. Haar ouders waren ook niet blij, maar nors en stil. Zij hadden op Grada's trouwdag al geweten dat het niet goed zou gaan. Nieks was geen goede man voor haar, maar ze wilde niet luisteren, naar niemand. Ze kon het ook niet, ze was toen al veel te bang.

Jaren had ze het volgehouden bij Nieks, elk jaar werd haar wanhoop groter en haar zelfrespect kleiner tot er niets meer over was. Toen kwam het moment dat de familie ingreep, Minke voorop. Maar daarvoor moest ze wel eerst het ziekenhuis ingeslagen worden door Nieks. De familie kreeg toen pas in de gaten wat er aan de hand was met Grada.

Toen ze eenmaal uit die hel weg was kon ze niet meer terug. Het was als een klemmende deur, die niet meer wilde sluiten.

Ze vroeg een scheiding bij het gerecht, maar dat kon niet. Nieks wilde niet scheiden, die weigerde vierkant, ook al had Grada via haar advocaat aangeboden de schuld op zich te nemen, zodat ze nooit aanspraak op een alimentatie kon maken.

Getrouwd en wel was ze vorig jaar maart met haar ouders, Minke en Johanna en Hermen vertrokken naar Canada.

Ze had het goed hier, ze was hier veel rustiger, maar helemaal gerust was ze toch niet. Altijd bleef de angst dat Nieks

nog eens de gelegenheid zou krijgen de oceaan over te steken...

Dieks Stegeman kwam van zijn werk naar huis en zoals zovaak het laatste jaar bekeek hij zijn woning vanaf een afstandje. Het houten huis met de veranda, de zon strak aan een blauwe lucht, de wijde omgeving. De afstand tussen de woningen. Hier en daar werden nieuwe huizen tussen de bestaande gebouwd. Maar er was zoveel ruimte in dit grote land, je hoefde niet naast elkaar te wonen. Zelfs in dit ene jaar dat hij hier woonde kon hij al zien dat het dorp uitbreidde. Ze waren niet de enige familie die hier pas gekomen was. Vlak voor de winter waren er nog een tweetal families uit Nederland bijgekomen.

Hij haalde diep adem. Nee, zijn oude huis ver weg in Nederland was beter en groter, al stond het te dicht bij de bureu. Daar had hij zich vroeger nooit aangestoord, maar nu viel het wel op.

Hij had een veranda, maar hij zat er zelden, het woei altijd te hard. Vroeger zat hij op een stoel naast de buitendeur en groette de voorbijgangers of ze kwamen even aan om een praatje te maken. Dat gebeurde hier niet. En juist dat miste hij zo verschrikkelijk. Hij greep altijd naar de brieven, die kwamen uit de oude wereld. In dit afgelopen jaar had hij al te vaak moeten lezen dat er mensen waren overleden. Het leven ging daar ook door net als hier, maar hij had er geen deel meer aan.

Zijn oude buurman was overleden. Goed, Benaards was over de tachtig, maar toch... Weer een stukje herinnering van die ouwe wereld, dat weg was.

Dieks was er soms moe van en dat was iets wat de laatste maanden te vaak voorkwam. Hij werd oud, zei hij soms met een grimas tegen Harmine. Hij was over de zestig, het werd tijd om het rustiger aan te doen, maar dat kenden ze hier niet.

Alleen als zijn kleinzoon naar hem toe kwam lopen was hij niet meer moe. Dan lachte hij breed en ving het kind op. Boy was alles, de kleine twee jaar oude zoon van Freek. En sinds enkele weken was er een kleinzoon bij, dacht hij blij. Hendri-

kus Kromhof was hij genoemd. Vernoemd naar vader Dieks, al werd de roepnaam geen Dieks, maar Henk.

Over Minke en haar gezin maakte hij zich geen zorgen. Dat zat wel goed. Dat had hij vanaf het eerste moment geweten. Over Freek zat hij ook niet in, die was al helemaal Canadees, had hij meer dan eens opgemerkt. Freek sprak vaker Engels dan Nederlands.

Hij maakte zich nog altijd naar over Grada. En bij haar was ook weinig aan de hand om je zorgen over te maken.

Ja, ze zou een ongemakkelijke tijd krijgen, dat was bekend. Een officiële scheidingsprocedure was geen prettige aangelegenheid.

Dieks blies zijn adem langzaam uit. Wie had nou ooit gedacht dat zoiets in zijn gezin zou voorkomen.

Maar het kon niet anders en het mocht niet anders. Ze waren om Grada vertrokken uit Nederland, hij en Harmine en ze aarden niet echt goed in dit woeste land. Maar terug naar Nederland, nooit.

Al was het alleen al om Grada. Ginds zou ze geen leven hebben met die man vlak naast de deur en die van geen wijken wilde weten.

Hij had hen lastig gevallen tot op de dag van vertrek. Zelfs toen had hij Grada nog bedreigd. Ze kwam niet weg, ze bleef bij hem.

Ze was zijn vrouw...

Ja, ze was ook getrouwd met hem en ze kon niet scheiden, niet in Nederland. Hier misschien wel.

De eerste gesprekken met een advocaat waren hoopvol. Andere landen, andere wetten. Hier lag het ook anders met echtscheiding, wisten ze inmiddels. In Amerika keek men daar anders tegen aan dan in Nederland. Hier werd geaccepteerd dat men zich kon vergissen, dat mensen door de jaren heen veranderden en niet altijd ten goede.

Hier scheidden ook vaker mensen van elkaar. In de gesloten gemeenschap, waarin Dieks sinds een goed jaar woonde, was men nog niet zo ver. Dat waren en bleven Hollanders met hun strenge opvattingen. Toch waren de reacties bedaarder ge-

weest dan ze hadden durven hopen. Ze waren gematigder, begripvoller.

Dat kwam ook omdat Janna Veneman in de late zomer van het vorige jaar haar man achter liet in het noorden en alleen terugkwam naar 'huis'. Janna had de weg vrijgemaakt en wie Janna ontmoette wist dat er van een verzoening met haar echtgenoot geen sprake zou zijn.

Janna was opgebloeid in dit afgelopen jaar, ze werkte hard mee op de boerderij van haar oudste zoon. Ze was een geziene gast op de 'picknicks' van de kerk en ze hielp mee met alle festiviteiten en andere gebeurtenissen. Janna was nooit moe, verklaarde ze al liep ze naar de vijftig. Ze had jaren in de knel gezeten en was nu onder de knoet uit.

Men wist te vertellen dat het haar man in het verre noordelijke La Glace niet zo goed ging. Hij versleet de ene huishoudster na de andere en vlak voor de winter waren twee kinderen van hem ook teruggekeerd naar hier en trokken bij Janna in.

Dieks schudde het hoofd. Hij moest naar huis. Harmine had hem al gezien en stak haar hand op.

Ze kende het wel. Het was bijna een gewoonte van haar Dieks om een tijdje lang te staan dralen voor hij binnenkwam.

Soms moest ze er om lachen, soms irriteerde het haar ook. Dieks zat de laatste tijd teveel met zijn gedachten aan de andere kant van de oceaan. Hij was een dag van slag geweest toen hij in een brief las dat Benaards, de oude buurman was overleden. Hij praatte te veel over vroeger en dan glansde er iets in zijn ogen. Heimwee, had ze gedacht.

Natuurlijk kende Harmine dat ook, ze kon soms lijfelijk verlangen naar die kerk met die ongemakkelijke zitbanken, naar dat oude huis waar bij harde vorst de kou voelbaar was in de kamer naast de roodgloeiende kachel. Maar hier had ze drie van haar vier kinderen om zich heen, ze had twee kleinkinderen, die haar alles waren. Ze kon hier niet meer weg, ze zou het niet overleven.

Ze had na die eerste toch wat moeizame start goede vriendinnen gekregen in vrouw Adams, vrouw Withagen. De moe-

der van Marie, haar schoondochter was een best mens die altijd klaar stond.

Natuurlijk dacht ze vaak aan vrouw Bolks. Hoe zou het toch met haar gaan? Hoe zou Jantje vergaan, de jongste zoon. Had die al weer een redelijke baan? Of liep hij er de kantjes af, zoals hij vroeger ook deed.

Hoe ging het met die anderen: meester de Wit, veldwachter Willemsen? Soms dacht ze zelfs: hoe zou het Nieks gaan? Heeft hij geaccepteerd dat Grada definitief vertrokken is?

Die vragen bleven en ze werden lang niet altijd beantwoord in de brieven, die regelmatig over de oceaan gingen,

Maar Harmine was hier tevreden, zei ze altijd dapper. Als ze tenminste niet teveel dacht aan dat oude dorp in Twente, aan haar oude woning aan de straatweg, aan de bossen en de heide.

Als ze dan hier uitkeek over die oneindige vlakte met hier en daar wat bomen, met die houten huizen, de schuren met hun gebroken kappen, de graansilo's, dan moest ze zich afwenden want anders kwamen de tranen van heimwee.

De koude winter was niet meegevallen. Tjonge, jonge wat een vorst en wat duurde dat lang. Niet aandenken, het was nu volop zomer.

Dieks kwam aanlopen, bedaard als altijd, zelfs wat trager dan vroeger.

„Hoe was het?” vroeg ze gewoontegetrouw.

Hij knikte. Zoals altijd. Het werk ging vlot, het was niet te zwaar, niet zoals vroeger dat steken en zwoegen op de heide.

Ze zaten aan tafel tegenover elkaar. Een beetje vreemd vonden ze dat nog steeds. Vroeger was Minke er altijd geweest. Minke zou niet trouwen, Minke was de meeste mannen de baas en daar hielden die kerels niet van. Toen kwam Grada weer thuis en het was ineens weer een heel gezin. Wat een verdriet, wat een zorgen en wat een verantwoordelijkheid. Wat moesten ze doen: haar terugsturen naar haar echtgenoot?

Nee, dat deden ze niet ook al waren de burens van mening dat ze dat wel moesten doen.

Nu was alles anders. Grada at meestal in het huis waar ze werkte en ze was vaak weg. Harmine was er blij om. Grada

had druk werk als baker en verzorgster van kraamvrouwen. Haar roep was al tot ver buiten het dorp gekomen. Ze was onlangs al eens met de auto, nota bene, naar Medecine Hat gereisd om daar een kraamvrouw te helpen. Ze bleef meteen veertien dagen weg.

Ze zouden haar daar wel graag helemaal willen hebben. Ze kon zo een keurig huis krijgen. Ze had het niet gedaan. Grada wilde nog liever wat bij moeder thuis blijven.

Harmine zuchtte en Dieks keek op. „Is er iets?” wilde hij weten.

„Nee, Jaap was hier vanmiddag nog even. Hij gaat morgen weer aan het werk.”

Dieks knikte. Hij wist het al. Jaap had een klein ongeval gehad op zijn werk. Niet erg, maar hij had toch een paar weken niet kunnen werken.

Dieks en Jaap, dat was groot werk, zei Harmine wel eens. Jaap Dekker, de man die ze ontmoet hadden op de kade van Rotterdam toen ze vertrokken. Jaap en zijn vrouw Belle, aardige mensen uit Zeeland. Ze hadden een hoop narigheid achter de rug en vertrokken uit pure wanhoop naar familie in Alberta. Die liet hen mooi in de kou staan, ze lieten niets van zich horen. Jaap en Belle bleven hier en Jaap voelde zich weldra thuis. Belle niet, Belle werd ziek en stierf na korte tijd.

Harmine had het verdriet gevoeld alsof ze een dierbaar familielid had verloren. Jaap liet korte tijd later doorschemeren dat Belle hem had gewezen op Grada. Hij moest met Grada hertrouwen, had ze gevraagd.

Daar was Grada nog lang niet aan toe. Die was nog getrouwd en ze zat nog tot over de oren in de problemen met Nieks Lensink.

Maar het had toch gemaakt dat ze de eerste aarzelende stappen had gezet op weg naar een echtscheiding. Wat kon het haar schelen dat er ergens een trouwboekje in de kast lag, zolang Nieks maar uit zicht bleef, had ze gezegd.

Maar anderen waren dat niet met haar eens. In Canada was er misschien een mogelijkheid tot ontbinding van het huwelijk, daar waren andere wetten.

Grada had geen haast en scheiden was ook hier een dure aanlegenschap. Jaap had evenmin haast, die zat nog met handen en voeten aan Belle vast.

Dieks kuchte ineens. „En toch, Harmine,” alsof hij had gereden waar Harmines gedachten waren. „Toch geloof ik niet dat het ooit wat wordt: Jaap en Grada.”

Harmine verslikte zich bijna. „Waarom zou dat niet wat worden?” vroeg ze bijna ontstemd.

Dieks schudde het hoofd. „Ik weet het niet. Het zijn allebei fijne mensen en toch... Nee, ik heb er geen fiducia in. Zoals ze hier in Canada zegt: er zit geen chemie in. Ik weet niet eens wat precies betekent, maar wij zouden zeggen: de vonk springt niet over.”

Harmine zweeg verbluft. Ze had gedacht dat over een jaar er een kleine bruiloft zou plaatsvinden. Jaap en Grada.

Zo was het een klein jaar geleden al besproken. Eerst de scheiding en die had tijd nodig. En nu ineens: het wordt niets.

Ze maakte een afwerend gebaar. Ze moesten het maar afwachten, zei ze vroom. Maar toch, ze was geschrokken, erger dan ze wilde toegeven.

Had Jaap iets opgemerkt over Grada, iets wat hem niet aanstond? Wilde hij toch Grada niet als vrouw? Grada rekende er helemaal op, ze had weer hoop voor de toekomst, dacht Harmine.

Ze vroeg het hardop. Dieks schudde het hoofd. Nee, Jaap had niets gezegd. Maar hij geloofde niet dat Grada echt zat te wachten op een echtgenoot. Ze had totaal geen haast met die echtscheiding. Ze moesten haar zowat meeslepen naar een advocaat.

Harmine moest eens kijken naar Minke en Hermen. Elkaars tegenpolen. Zo rustig als Hermen was zo energiek was Minke. Ze vulden elkaar perfect aan. Johanna en de dominee. Dieks had er nog steeds wat moeite mee om gewoon Emiel te zeggen, al had Emiel dat al meer dan eens gezegd.

Van hetzelfde laken een pak, al was Emiel, nu ze hem wat beter leerden kennen, toch minder rustig dan ze eerst hadden gedacht. En Johanna werd wat minder bruisend en druk doe-

nerig. Maar het klikte.

Jaap en Grada, twee keurige mensen, maar twee teruggetrokken mensen. Belle en Jaap, ja, dat zag Dieks zitten. Die voelden elkaar aan. Maar Grada en Jaap, nee. Op een bepaalde manier zat dat niet goed en hij kon niet eens vertellen waarom het niet goed zat.